

Zgodovina cerkvenih knjižnic mariborske nadškofije

Farne knjižnice, nosilke kulture

V letu Svetega pisma 2007 bomo več kot običajno govorili o knjigi knjig, ki je slovenskemu narodu poleg Božje besede v domačem jeziku prinesla prav ta jezik, zapisan v knjigi. Slovenci smo kot nekateri drugi evropski narodi tako usodno povezani z besedilom Svetega pisma, da ni mogoče zanikati pogojenosti nastanka slovenskega jezika z Božjo besedo Svetega pisma. Naši predniki so vse od 16. stoletja dalje s posebnim spoštovanjem skrbeli ne samo za vsebino ampak tudi za »posodo« zapísane besede, torej za knjigo. S skrbjo za ohranitev natisnjene knjige je rasla tudi skrb za knjižnice, sprva cerkvene knjižnice, in o teh bomo spregovorili v letošnjih Pastoralnih pogovorih.

V Mariboru je tradicija knjižničarstva segala na področje starih samostanskih knjižnic, ki so bile razpuščene v času Jožefa II. (1780-1790). O razpustitvi samostanov in z njimi samostanskih knjižnic piše že Fran Kovačič v Zgodovini Lavantinske škofije (1928, 325 sl.), podrobneje pa sta o mariborskih cerkvenih knjižnicah do marčne revolucije pisala v svojih razpravah dr. Bruno Hartman (ČZN 1992, 188-199) in dr. Vinko Škafar (ČZN 1993, 62-92). V. Škafar v svoji razpravi piše o najstarejši mariborski kapucinski knjižnici in pri tem omenja nekatere pomembne podatke, ki pričajo tudi o zametkih višjega šolstva v Mariboru že v času kapucinske samostanske šole. Ta je sredi 18. stoletja imela značaj privatne šole. Svoje kandidate je vzgajala za duhovniški poklic, med njenimi lektorji pa so bili nekateri pomembni filozofi, jezikoslovci in teologi, kot na primer oče Hipolit, B. Apostel, J. K. Dörrer in drugi. O zgodovini škofijske, danes Teološke knjižnice Maribor, je ob 140-letnici izšla knjiga, katere vsebino dopolnjujemo z odkrivanjem dokumentov, ki pričajo o razvoju te ustanove v zadnjih sto petinštiridesetih letih.

V času, ko je škof Slomšek ustanavljal Visoko bogoslovno šolo v Mariboru, je v tem prostoru že bilo organizirano knjižničarstvo in prisotna skrb za knjigo ter širitev bralne kulture med ljudstvom. Delovali sta dve vrsti knjižnic. Na eni strani so delovale farne knjižnice kot ljudske čitalnice, ki so omogočile širitev slovenske knjige med preprosto slovensko ljudstvo, in na drugi strani cerkvene znanstvene knjižnice, kjer so svoje znanje izpopolnjevali duhovniki ter drugi znanstveni delavci.

Limbuška čitalnica

V obdobju marčne revolucije sredi 19. stoletja so duhovniki skrbeli za farne knjižnice. Ena najstarejših farnih knjižnic je bila v Limbušu pri Mariboru. Župnik Anton Lah je že kot kaplan v Radgoni leta 1830 meščanom in meščankam posojal knjige in vodil o tem zapisnik.

Kasneje, ko je prišel za župnika v Limbuš, je leta 1847 ustanovil "*Družbo za branje slovenskih bukvic*" in danes velja za ustanovitelja čitalništva v severovzhodni Sloveniji. Za bralno društvo s čitalnico je postavil pravila delovanja (objavljena v: F. K.-Vrečko, *Teološka knjižnica Maribor: vez med preteklostjo in prihodnostjo*, 1999, 17), ki predstavljajo enega najstarejših knjižničnih redov na Slovenskem. Od te čitalnice je ostalo zelo malo. Leta 1992 je gospa Milka Šedyvi Teološki knjižnici Maribor predala del zapuščine svojega očeta Jana Šedyvija. V tej zapuščini je nekaj primerkov knjig z vpisano signaturo limbuške čitalnice, med njimi pod zaporedno številko I prvi letnik Slomškovih Drobtinic iz leta 1846. Kasneje je limbuško čitalnico doletela ista usoda kot mnoge druge in knjige iz teh dragocenih fondov propadajo po podstrešjih vaških župnišč. Za limbuško čitalnico in njen dragoceni fond obstaja upanje, da bo rekonstruirana, saj je sedanji župnik ob veliki obnovi cerkvenih stavb namenil tudi prostor za knjižnico, ki jo namerava znova postaviti in urediti.

Družba za knjige brati v Framu

Leta 1845 je v Bleiweisovih Novicah pozval svoje sonarodnjake Oroslav Caf, jezikoslovec, takratni župnik v Framu in kasneje profesor pastirne na Slomškovi Visoki bogoslovni šoli, "*da napravijo v svojih farah bravnice, to je družbe za bukve brati, gder vsaki ob letu nekoliko vložī, da se vse bukve, kar jih je slovenskih, pokupijo ino po fari berejo*". Duhovnike je opozoril, da nihče ni tako dolžan slovensko besedo podpirati in jo učiti kot ravno duhovnik z učenjem in pisanjem dobrih knjig. V njegovi župniji, torej v Framu, so že ustanovili »tako družbo za knjige brati« in v ta namen so kupili vse slovenske knjige, kar pa je obrodilo sadove, saj ljudje, tudi že priletni, pridno berejo knjige.

Napredni rodoljubi na ozemlju lavantinske škofije so si prizadevali, da bi po zgledu čeških "Lesebibliothek" čim širšemu krogu približali slovensko knjigo, "saj - kot nas uči zgodovina - se slabo piše narodom, ki tavajo v temi brez znanosti in vednosti." Tako so Novice leta 1849 (36, 158) objavile daljše razmišljanje o tem, "Kako bi se dala v vsaki soseski bukvarnica napraviti." Pisec je nagovoril duhovnike in šolmoštre, da so le-ti učeniki ljudstva in tako odgovorni skrbeti za narodno omiko. Predlagal jim je, kako naj pri farah ustanovljajo bukvarnice, kjer si bo lahko preprosto ljudstvo izposojalo knjige.

Farna knjižnica v Slovenski Bistrici

Novice so leta 1864 (22, 176-177) objavile Pravila za delovanje farnih knjižnic skupaj z govorom dr. Josipa Vošnjaka v mariborski čitalnici 17. aprila 1864, ki je pozival k ustanavljanju farnih knjižnic. "*Omika in narodnost sta sestri, ki se ne dasta ločiti ena od druge; zakaj omika je le mogoča po edinem naravnem póti narodnega jezika, in bolj ko bo narod izobražen, tem gorkejšē bode ljubil, častil in hranil svojo narodnost.*" V farnih

knjižnicah je Vošnjak videl možnost za širitev narodove omike, kot zgleden primer pa mu je bila farna knjižnica v Slovenski Bistrici, ki naj bi že nekaj let delovala po navedenih pravilih, in ki je leta 1864 štela blizu 70 "udov".

Farne knjižnice so v pred- in pomarčni dobi odigrale pomembno vlogo na slovenskem podeželju, saj je na ta način knjiga bila dostopna tudi kmetu, ki zanjo ni imel denarja. Duhovniki, ki so knjige izposojali in jih v glavnem tudi sami kupovali, pa so bili hkrati tudi že knjižničarji, saj je od njihovega izbora bilo odvisno, katere knjige bo knjižnica hranila in jih izposojala. Čeprav so za farne knjižnice skrbeli duhovniki, pa zanje ne moremo reči, da so bile to cerkvene knjižnice. O slednjih lahko govorimo, ko gre za strokovno in znanstveno literaturo predvsem iz teoloških ved, čeprav so cerkvene knjižnice hranile tudi drugo znanstveno literaturo.

Fanika Krajnc-Vrečko